

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ТА ОХОРОНИ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ: ПРОБЛЕМИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДЖЕРЕЛ, ФОРМ ТА ІНСТРУМЕНТІВ

FINANCIAL SUPPORT FOR REPRODUCTION AND PROTECTION OF NATURAL RESOURCES: THE PROBLEM OF SOURCES, FORMS AND TOOLS DIVERSIFICATION

Юлія ХВЕСИК,
доктор економічних наук,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Yuliya KHVESYK,
Doctor of Economics,
Taras Shevchenko
National University of Kyiv

Виснажливе та марнотратне природоко-
ристування, що мало місце в умовах командно-
адміністративної системи та отримало ще біль-
шу інтенсивність у період становлення ринкових
відносин, призвело до забруднення переважної
більшості складових навколишнього природного середовища
та деградації окремих природно-ресурсних комплексів. По-
кращення ситуації значною мірою пов'язується з нарощенням
обсягів фінансового забезпечення відтворення та охорони
природних ресурсів шляхом диверсифікації джерел, форм та
інструментів фінансування природоохоронних проектів, у тому
числі проектів відтворення природно-ресурсного потенціалу.

Ще з кінця 80-х років минулого століття дана проблематика
набула надзвичайної ваги у зв'язку з незадовільними наслідка-
ми переважної більшості видів природоексплуатаційної та при-
родооблаштувальної діяльності [2; 6; 8]. Увага провідних вчених
зосереджувалася на необхідності введення інституту платності
природокористування як важливого чинника нарощення фі-
нансової бази відтворення та охорони природно-ресурсного
потенціалу, розширення спектра інструментів стимулювання
процесів ресурсозбереження, посилення матеріальної відпо-
відальності за понадлімітне використання природних ресурсів
та понадлімітні викиди та скиди шкідливих речовин.

У період становлення ринкових відносин увага сфокусува-
лася на необхідності посилення диференціації встановлення
нормативів плати за використання найбільш ліквідних при-
родних ресурсів для справедливого
перерозподілу природно-ресурсної
ренти, диверсифікації джерел інвес-
тиційного забезпечення модерні-
зації природоохоронної та приро-
догосподарської інфраструктури,
впровадження сучасних форм ін-
вестування проектів відтворення
окремих видів природних ресур-
сів [1; 3-5; 7]. Але недостатньо об-
ґрунтованим є перелік пріоритетів
стосовно диверсифікації джерел
і форм фінансового забезпечення
відтворення й охорони природних
ресурсів, зокрема інвестування
природоохоронних проектів вихо-
дячи з існуючих джерел та основних
тенденцій фінансування природо-
охоронних капітальних інвестицій.

Метою статті є виявлення осно-
вних тенденцій у динаміці капіталь-
них інвестицій, профінансованих

за рахунок Державного та місцевих фондів охорони
навколишнього природного середовища, підпри-
ємств, установ, організацій, а також обґрунтуван-
ня пріоритетних напрямів диверсифікації джерел
і форм інвестування проектів відтворення й охорони
природно-ресурсного потенціалу.

Фінансування відтворення та охорони природних ресурсів
значною мірою залежить від надходжень екологічних податків
до Державного фонду охорони навколишнього природного
середовища та аналогічних фондів, які створюються як цільові
фонди в складі місцевих бюджетів. За період з 2007 по 2013 рік
у динаміці капітальних інвестицій на охорону навколишнього
природного середовища, профінансованих з Державного
фонду охорони навколишнього природного середовища,
не спостерігалось усталених тенденцій (рис. 1). Зокрема,
у 2007 році обсяг природоохоронних капітальних інвестицій
становив 47,5 млн. грн., у 2009 – 68,4 млн. грн., у 2013 – він
знизився до 22,4 млн. грн. Така динаміка зумовлена цільовим
спрямуванням капітальних інвестицій, як правило, на модер-
нізацію основних засобів природоохоронного призначення
на територіях, де мали місце техногенні аварії та природні
катаклізми.

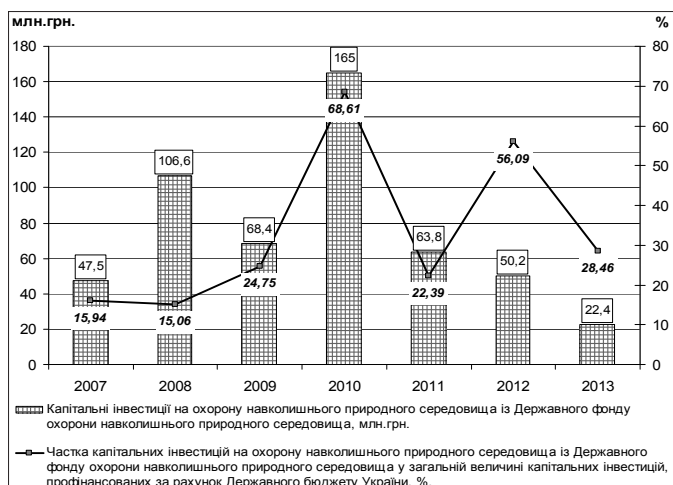
Не спостерігається кореляція між обсягами капітальних
інвестицій з Державного фонду охорони навколишнього
природного середовища та їх часткою в загальній величині
природоохоронних капітальних інвестицій, профінансованих

У статті обґрунтовується доцільність диверсифікації джерел, форм та інструментів фінансового забезпечення відтворення й охорони природних ресурсів. Проаналізовано основні тенденції фінансування капітальних інвестицій за рахунок Державного та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища і власних коштів підприємств, організацій та установ. Виявлено зрушення в структурі природоохоронних капітальних інвестицій у розрізі джерел фінансування. Запропоновано додаткові форми та джерела нарощення інвестиційного забезпечення реалізації природоохоронних проектів.

The author grounds the expediency of diversification of sources, forms and instruments of financing providing of reproduction and protection of natural resources. It is analysed the main tendencies of financing the capital investments at the expense of State and local funds of environmental protection and proprietary resources of enterprises, organizations and institutions. It is revealed a shift in the structure of nature-protection capital investments in terms of financing sources. The additional forms of increasing the investment providing of nature-protection projects' implementation are suggested.

за рахунок Державного бюджету
України. Зокрема, частка капіталь-
них інвестицій на охорону довкіл-
ля, профінансованих з Державного
фонду охорони навколишнього при-
родного середовища, в загальній
величині природоохоронних інвес-
тицій у 2007 році становила 15,94%,
у 2009 – 24,75%, у 2013 – 28,46%.
Це свідчить про те, що частка при-
родоохоронних капітальних інвести-
цій, профінансованих з Державного
фонду охорони навколишнього при-
родного середовища, не завжди ви-
значається величиною надходжень
екологічного податку і розміром
поточних витрат на охорону довкіл-
ля, а визначається значною мірою
величиною капітальних вкладень
у природно-ресурсну та екологічну
сферу, які фінансуються з Держав-
ного бюджету України в цілому.

Рис. 1. Капітальні інвестиції з Державного фонду охорони навколишнього природного середовища та їх частка в загальній величині капітальних інвестицій природоохоронного спрямування, профінансованих за рахунок Державного бюджету України*

* Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

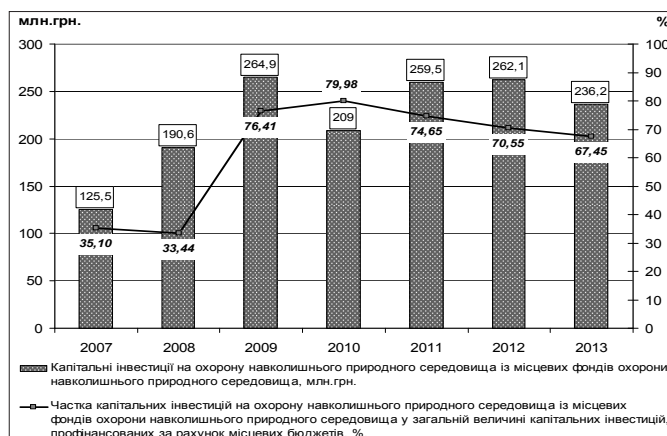
Менший варіаційний розмах між максимальним і мінімальним значенням природоохоронних капітальних інвестицій спостерігається в динаміці фінансування за рахунок місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища (рис. 2). Якщо у 2008 році збільшення природоохоронних капітальних інвестицій порівняно з 2007 роком становило 65,1 млн. грн., то у 2012 порівняно з 2011 роком збільшення склало 2,6 млн. грн.

Це є наслідком цільової прив'язки надходжень місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища до конкретних проблем розбудови природоохоронної інфраструктури регіональних господарських комплексів, тому й не спостерігається таких значних коливань, як у динаміці капітальних інвестицій, профінансованих за рахунок Державного фонду охорони навколишнього природного середовища. Значне коливання частки капітальних інвестицій на охорону довкілля, профінансованих за рахунок місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища, у загальній величині природоохоронних капітальних інвестицій, профінансованих за рахунок місцевих бюджетів, спостерігалось лише у 2009 році. Це пов'язано з тим, що, починаючи з 2009 року, в Україні почали прослідковуватись прояви макроекономічної нестабільності, що відобразилося й на динаміці фінансування природоохоронних проектів.

У цілому за період з 2009 по 2013 рік частка капітальних інвестицій на охорону довкілля із місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища у загальній величині природоохоронних капітальних інвестицій, профінансованих за рахунок місцевих бюджетів, коливалась в межах від 67,45 % до 79,98 %. Це свідчить про те, що економічна криза призвела до зниження величини інвестицій на охорону довкілля з місцевих бюджетів, що й зумовило високу частку природоохоронних капітальних вкладень за рахунок місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища.

За період з 2007 по 2013 рік відбулися суттєві зміни в динаміці капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища, профінансованих за рахунок власних коштів підприємств, організацій, установ (рис. 3). Якщо за період з 2007 по 2010 рік у динаміці даного показника не спостерігалось суттєвих зрушень, то в 2011 порівняно з 2010 роком капітальні інвестиції на охорону довкілля, профінансовані підприємствами, організаціями та установами, збільшилися

Рис. 2. Капітальні інвестиції із місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища та їх частка в загальній величині капітальних інвестицій природоохоронного спрямування, профінансованих за рахунок місцевих бюджетів*

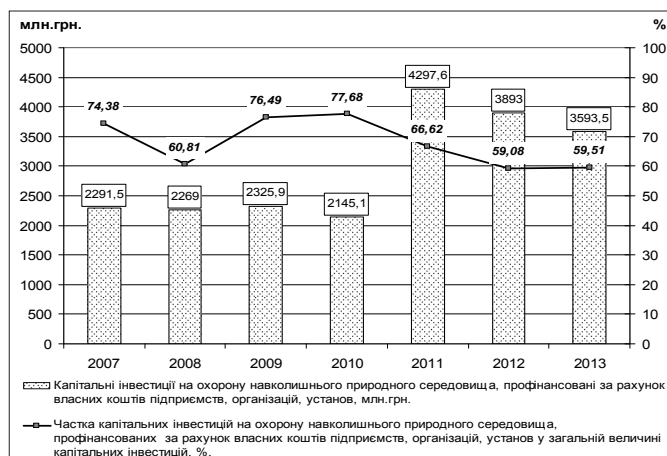
* Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

більш ніж у два рази. Частка капітальних інвестицій на охорону довкілля, профінансованих за рахунок власних коштів підприємств, організацій та установ, у загальній величині природоохоронних інвестицій за період з 2007 по 2013 рік коливалась в діапазоні 59,08–77,68%. У цілому за період, що аналізується, найбільша питома вага природоохоронних капітальних інвестицій фінансувалась за рахунок підприємств, установ та організацій.

Прикметною рисою фінансування природоохоронних капітальних інвестицій у 2013 році порівняно з 2007 було зниження частки фінансування за рахунок Державного та місцевих бюджетів у загальній величині природоохоронних капітальних інвестицій. Якщо в 2007 році частка капітальних інвестицій на охорону довкілля, профінансованих за рахунок Державного бюджету України, в загальній величині природоохоронних капітальних інвестицій становила 10%, то в 2013 році вона знизилася до 1% (рис. 4, 5).

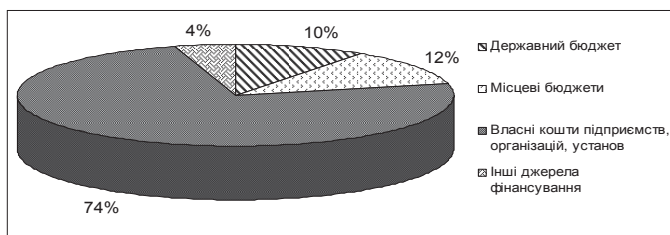
Також у 2013 році порівняно з 2007 роком відбулося зниження частки природоохоронних капітальних інвестицій, профінансованих за рахунок місцевих бюджетів (із 12 до 6%).

Рис. 3. Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища, профінансовані за рахунок власних коштів підприємств, організацій, установ, та їх частка в загальній величині капітальних інвестицій природоохоронного спрямування*

* Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Рис. 4. Питома вага окремих джерел фінансування в структурі загальної величини природоохоронних капітальних інвестицій за 2007 рік*

* Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

При цьому в структурі капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища у 2013 році порівняно з 2007 роком відбулося значне збільшення частки природоохоронних капітальних інвестицій за рахунок інших джерел фінансування (якщо у 2007 частка інших джерел становила 4%, то у 2013 вона зросла до рівня 33%).

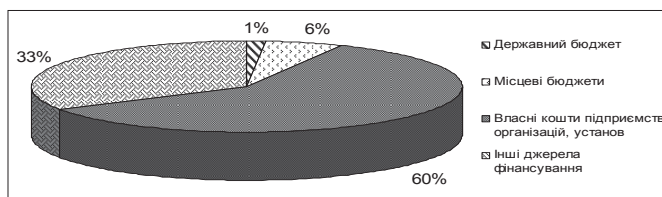
Нарощення обсягів природоохоронних капітальних інвестицій пов'язується з диверсифікацією джерел інвестиційного забезпечення, зокрема: укладанням угод державно-приватного партнерства щодо відтворення природо-ресурсного потенціалу та охорони довкілля, реалізацією проектів спільного інвестування, збільшенням обсягів банківського кредитування природоохоронних проектів, отриманням фінансових ресурсів у рамках виконання базових положень міжнародних природоохоронних конвенцій, освоєнням грантових ресурсів тощо.

Важливого значення набуває також нарощення масштабів поряд з капітальним інвестуванням і портфельного інвестування. Це стане можливим за умови зняття численних інституціональних обмежень на вільний оборот природо-ресурсних активів, зокрема їх сек'юритизацію та використання як застави. Для цього необхідно активніше розбудовувати інфраструктуру фінансового ринку в частині емісії різного роду цінних паперів як боргових, так і дольових, що даватимуть можливість здійснювати операції купівлі-продажу та застосовувати інші форми перерозподілу прав тимчасового користування природними ресурсами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кашенко О. Л. Екологічна сутність економічних категорій. – Суми: Видавництво «Довкілля», 2001. – 132 с.
2. Лемешев М. Экономические интересы и социалистическое природопользование // Иного не дано. – М.: Прогресс, 1988. – С. 254-269.

Рис. 5. Питома вага окремих джерел фінансування в структурі загальної величини природоохоронних капітальних інвестицій за 2013 рік*

* Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

3. Міщенко В. Природоресурсна рента і рентна політика в Україні / В. Міщенко, Б. Данилишин // Економіка України. – 2003. – №12. – С. 4-14.

4. Сinyaкевич І.М. Пріоритетні інструменти екологічної політики / І.М. Сinyaкевич // Фінанси України. – 2000. – №10. – С. 139-146.

5. Стратегія екологічної безпеки (регіональний контекст) / Під ред. М. І. Долішнього, В. С. Кравціва. – Львів, 1999. – 243 с.

6. Тихонов В. Чтобы народ прокормил себя... // Обратного хода нет: (Перестройка в нар. хоз-ве: общие проблемы, практика, истоки) / Под общ. ред. Г.Х. Попова; Сост. С.Н. Красавченко. – М.: Политиздат, 1989. – С. 357-366.

7. Хвесик М.А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів: [монографія] / М.А. Хвесик, В.А. Голян. – К.: Кондор, 2007. – 480 с.

8. Яблоков А. Экологическая ситуация в СССР: факты, анализ, прогноз // Через тернии / Сост. А.А. Проташик. – М.: Прогресс, 1990. – С. 609-633.

REFERENCES

1. Kashenko O.L. Ekologichna sutnist' ekonomichnykh katehoriy [Environmental essence of economic categories]. Sumy, Vydavnytstvo "Dovkillya", 2001, 132 p. [in Ukrainian].

2. Lemeshev M. Ekonomicheskie interesy i socialisticheskoe prirodopol'zovanie [Economic interests and the socialist nature using]. Moscow, Progress, 1988, pp. 254-269 [in Russian].

3. Mishchenko V., Danylyshyn B. Pryrodoresursna renta i rentna polityka v Ukraini [Natural and resource rent and rental policy in Ukraine]. Ekonomika Ukrainy, 2003, no. 12, pp. 4-14 [in Ukrainian].

4. Snyaykevych I.M. Priorytetni instrumenty ekolohichnoyi polityky [Priority environmental policy instruments]. Finansy Ukrainy, 2000, no. 10, pp. 139-146 [in Ukrainian].

5. Dolishniy M.I., Kravtsiv V.S. Stratehiya ekolohichnoyi bezpeky (rehional'nyy kontekst) [Strategy of environmental safety (regional context)]. L'viv, 1999, 243 p. [in Ukrainian].

6. Tihonov V., Popov G.H. Chtoby narod prokormil sebja [People to feed themselves]. Obratnogo hoda net: (Perestrojka v nar. hoz-ve: obshhe problemy, praktika, istoki), Moscow, Politizdat, 1989, pp. 357-366 [in Russian].

7. Khvesyk M.A., Holyan V.A. Instytutsional'na model' pryrodokorystuvannya v umovakh hlobal'nykh vyklykiv [The institutional model of nature using in terms of global challenges]. Kyiv, Kondor, 2007, 480 p. [in Ukrainian].

8. Jablovkov A., Protashhik A.A. Ekologicheskaja situacija v SSSR: fakty, analiz, prognoz [Environmental situation in the USSR: facts, analysis, forecast]. Cherez ternii, Moscow, Progress, 1990, pp. 609-633 [in Russian].

Український журнал «ЕКОНОМІСТ» з 2011 року представлений у міжнародній економічній наукометричній базі RePEc. У зв'язку з розширенням розміщення публікацій в RePEc з 2013 року

змінюються вимоги до змісту статей. Уважно слідкуйте за інформацією в наступних номерах журналу і на сайті <http://ua-ekonomist.com>